

PRZEKSZTAŁCENIA WŁASNOŚCIOWE I KONCENTRACJA SEKTORA BANKOWEGO JAKO ZAGROŻENIE LUB SZANSA ROZWOJU DLA POLSKIEJ BANKOWOŚCI

Magdalena Mądra

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. Polski sektor bankowy jest w stosunku do innych krajów Europy niewystarczająco skoncentrowany i dość chaotyczny. Nieprecyzyjne regulacje prawne powodują, że cały rynek poddawany jest silnej presji ze strony instytucji finansowych pochodzących spoza kraju. Dzisiaj polska bankowość w większości znajduje się w rękach kapitału zagranicznego. Przykładem może być podpisane porozumienie pomiędzy polskim rządem a UniCredito Italiano, bardziej korzystne dla włoskiej instytucji. Z drugiej jednak strony, banki działające w Polsce ze względu na stosunkowo niewielką siłę konkurencyjną są łatwym i podatnym na ataki sektorem finansowym. Postępująca koncentracja jest bardziej szansą dla polskiej bankowości, niż zagrożeniem dla gospodarki i indywidualnych klientów. Mechanizmy wolnego rynku znacznie lepiej działają w przypadku konkurowania przedsiębiorstw o podobnej wartości i skali działalności. W opracowaniu dokonano analizy struktury polskiego sektora bankowego przed fuzją i po dokonaniu fuzji jednych z największych na polskim rynku banków. Przeprowadzono także analizę sytuacji własnościowej podmiotów bankowych operujących w Polsce.

Słowa kluczowe: koncentracja sektora bankowego, fuzje banków, struktura własnościowa banków

WSTĘP

Rozwój sektora bankowego w Polsce w ciągu ostatnich lat przebiegał pod sztandarem prywatyzacji i łączącymi się z tym nierozzerwalnie przekształceniami własnościowymi. W prywatyzacji polskich banków uczestniczyły głównie banki europejskie. Przygotowania przedakcesyjne sektora bankowego w Polsce wywołały konieczność zmiany części przepisów odnoszących się do regulacji konsumenckich, ochrony danych osobowych i tajemnicy bankowej. Polska musiała zbudować i rozwinąć wewnętrzny

Adres do korespondencji – Corresponding author: Magdalena Mądra, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Ekonomiczno-Rolniczy, Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa,
e-mail: magdalena.madra@gmail.com

system rozliczeń w euro zarówno w relacjach pomiędzy bankami europejskimi, jak i bankami polskimi. Dostosowania te są jednym z bezpośrednich skutków członkostwa w Unii Europejskiej. Są również warunkiem koniecznym przystąpienia Polski do strefy UGW (strefa euro – powołana na podstawie Traktatu z Maastricht w 2002 r.). Z dniem 1 stycznia 2004 roku wydłużono okresy opóźnień w spłacie kredytów, co bezpośrednio przełożyło się na wysokość tworzonych rezerw. Wprowadzone bardziej liberalne zasady, nawiązujące do wzorców zaczerpniętych z krajów europejskich, miały bronić polskie banki przed konkurentami z Zachodu.

W polskim sektorze bankowym zarówno pod względem funduszy własnych, jak i aktywów dominują banki z większościowym udziałem inwestorów zagranicznych, głównie z krajów Unii Europejskiej. Z dniem 1 maja 2004 roku z 57 krajowych banków komercyjnych 33 były kontrolowane przez inwestorów z Unii Europejskiej [Zeszyty BRE Bank – CASE – nr 76 „Konkurencyjność sektora bankowego po wejściu Polski do Unii Europejskiej” 02.2005]. Ich aktywa stanowiły 58,2% aktywów całego sektora. Dominującą pozycję rynkową w polskim sektorze bankowym (18% udziału w aktywach) wykazali inwestorzy z Niemiec. Na koniec września 2004 roku w polski sektor bankowy zaangażowanych było 16 inwestorów z innych krajów.

KONCENTRACJA SEKTORA BANKOWEGO

Z danych opublikowanych przez Europejski Bank Centralny wynika, że koncentracja sektora bankowego (mierzona udziałem pięciu największych banków w aktywach całego sektora) w krajach strefy euro wynosiła średnio w 2004 roku 40,5%. W Polsce koncentracja sektora bankowego wyniosła w 2004 roku 50,2% (w 2005 r. ok. 52%). Poziom tego wskaźnika jest wyraźnie wyższy niż średnia dla strefy euro. Dla porównania zbliżoną wartość wskaźnika osiągnęły Węgry (52,7%), wyraźnie wyższy zaś Czechy (64,0%) oraz Słowacja (66,5%). Relatywnie niska koncentracja sektora w Polsce nie jest przypadkowym działaniem, ale skutkiem polityki polskich władz przy prywatyzacji sektora bankowego. Przy prywatyzacji świadomie dążono do zapewnienia i utrzymania konkurencji w sektorze, czego efektem są m.in. występujące w niektórych umowach prywatyzacyjnych zapisy zabraniające inwestorom uczestniczącym w prywatyzacji dalszych przejść na rynku polskim bądź zobowiązujące ich do zachowania tożsamości kupowanego banku.

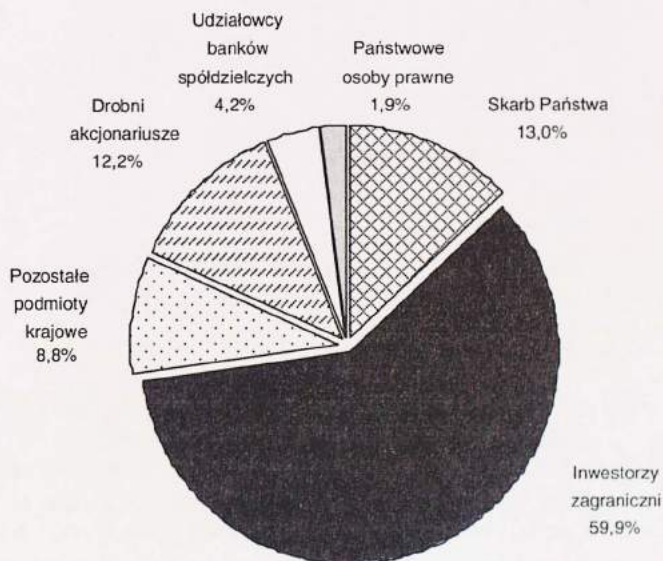
Pieczę nad polskim rynkiem bankowym sprawuje Komisja Nadzoru Bankowego, która jest częścią NBP. Wspiera ją Generalny Inspektorat Nadzoru Bankowego. Zadaniem obu instytucji jest kontrola działalności banków i ich sytuacji finansowej. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Nadzoru Bankowego Nr 2157/2001, dotyczącym statutu spółki europejskiej, możliwe jest połączenie dwóch spółek inkorporowanych w dwóch różnych państwach członkowskich przez utworzenie spółki europejskiej. Takiemu połączeniu może sprzeciwić się Komisja Nadzoru Bankowego.

To właśnie fuzje i przejęcia stają się najczęstszą metodą rozwoju podmiotów sektora bankowego w Europie Środkowej. Zwiększenie koncentracji sektora prowadzi do powstania obaw o nieuczciwą konkurencję. Jedną z wielu przesłanek fuzji jest możliwość osiągnięcia efektu skali. Model korzyści skali w sektorze bankowym obejmuje liczbę

oferowanych produktów bankowych i usług. Zwiększenie bazy kapitałowej banku pozwala mu na ograniczenie do minimum ryzyka bankructwa bądź niewypłacalności. Uzyskanie wyższych dochodów dzięki efektowi skali wiąże się z koniecznością osiągnięcia przez banki około 5–10% udziału w rynku, a dla małych banków jedyną szansą w takiej sytuacji jest znalezienie i opanowanie niszy rynkowej, z której będą mogły czerpać większość swoich zysków.

Aktywa polskich banków są dużo niższe od średnich wartości aktywów banków działających na rynku UE, co sugerowałoby dalszą możliwość ich rozwoju. Polskie banki nadal stawiają na efekt skali. Planowane fuzje mogą pozwolić na dalsze zwiększanie nakładów finansowych w celu osiągania lepszych wyników. Kolejne zmiany strukturalne na polskim rynku bankowym są więc nieuniknione. Konkurencyjność w omawianym sektorze kształtują niskie jak na razie bariery wejścia na nasz rynek oraz wysoki udział kapitału zagranicznego.

Banki kontrolowane przez zagranicznych inwestorów to bez mała 60% rynku. Dominacja liczebna przekłada się na ich siłę w walce o klienta. Skarb Państwa ma w swym władaniu 13% polskich banków, akcjonariusze indywidualni 12,2%, a pozostałe podmioty krajowe 8,8% (rys. 1).

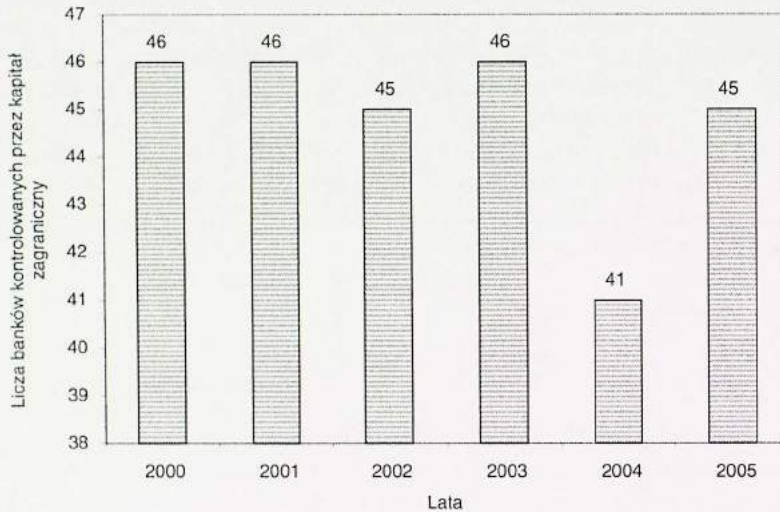

Rys. 1. Procentowy rozkład własnościowy polskich banków na początku 2006 roku
Fig. 1. Percent schedule in ownership of Polish banks at the beginning of 2006

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.
Source: Own elaboration based on NBP data.

Rysunek 2 przedstawia liczbę banków z przeważającym kapitałem zagranicznym. Liczba ta ustabilizowała się na zbliżonym poziomie. Wyjątek stanowi 2004 rok, kiedy to odnotowano najwyższe zmiany w strukturze właścicielskiej banków, wynikające w znacznej mierze z integracji Polski z UE. Powyższe dane nie ujmują wszystkich fuzji

i przejęć, które przez postępującą koncentrację banków nie odkrywają całej rzetelnej prawdy o sektorze. Udział największych pięciu banków w łącznych aktywach banków komercyjnych w Polsce jest niższy o 30% w porównaniu z nowymi państwami unijnymi, a pomimo dużego rozdrobienia, ceny usług świadczonych przez banki są wciąż wysokie. Polskie aktywa banków zostały zamrożone, co jest konsekwencją utrzymywania wysokiego stanu deficytu fiskalnego, finansowanego ze źródeł krajowych, co spowodowało zablokowanie 20% aktywów banków komercyjnych w kredytach dla rządu i w rządowych papierach skarbowych.

Rys. 2. Liczba banków kontrolowanych przez kapitał zagraniczny w latach 2000–2005

Fig. 2. Number of banks controlled by foreign capital in years 2000–2005

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Source: Own elaboration based on NBP data.

W polskim sektorze bankowym depozyt bankowy jest równoznaczny z absolutnym bezpieczeństwem. Wejście do Polski zagranicznych instytucji finansowych spowodowało zwiększenie się ich udziału w rynku bankowym do około 70% [Gazeta Prawna 24.05.2006]. Skutkowało to również zaimplementowaniem zachodniej oferty produktowej i metod zarządzania na polski rynek. Oferta, jaką dysponują obecnie polskie banki, nie odbiega znacząco od zachodniego spektrum produktowego. Zdecydowanie nie jest to koniec zainteresowania zagranicznych inwestorów polskim sektorem, gdyż teraz – po okresie stagnacji w latach 2001–2003 – banki generują bardzo dobre wyniki finansowe. Wielcy światowi gracze są coraz bardziej zainteresowani wejściem na polski rynek z nowymi rodzajami biznesu czy też zainwestowaniem w rozwój już prowadzonej działalności gospodarczej w naszym kraju.

W badaniach Narodowego Banku Polskiego, przeprowadzonych wśród prezesów komercyjnych banków w Polsce na temat wpływu fuzji i przejęć na konsolidację rynku, większość ankietowanych wskazała na silny wpływ, jaki wywierają one na działalność pozostałych banków komercyjnych w Polsce (rys. 3).

Rys. 3. Wpływ fuzji i przejęć w polskim sektorze bankowym w Polsce na działalność banków komercyjnych

Fig. 3. Incoming influence of merger and take-overs which affected the activity of commercial banks in Poland

Źródło: Opracowanie NBP „Bankowość komercyjna” – Bank i kredyt – 01.04.2005.

Source: Elaboration NBP „Commercial banking” – Bank and credit – 01.04.2005.

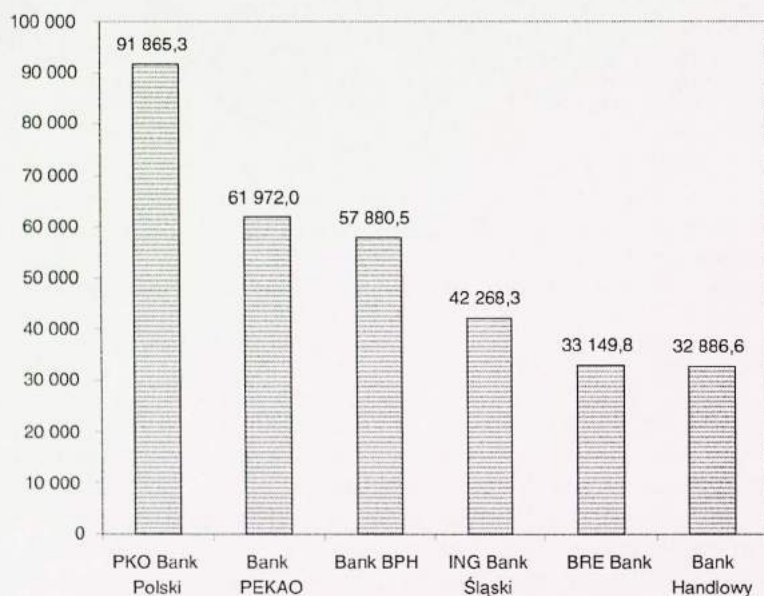
Odpowiedzi respondentów wskazały na wrażliwość w kwestii transakcji konsolidacyjnych realizowanych przez banki o silnej pozycji. Najwięcej odpowiedzi opisujących wpływ fuzji na pozostałe banki dotyczyło zaostrzenia konkurencji cenowej i podnoszenia jakości oferowanych usług (łącznie ponad 50% respondentów). Kolejnymi wyszczególnionymi odpowiedziami były wprowadzenie nowoczesnych kanałów dystrybucji (18%) oraz stymulacja działalności innowacyjnej, na którą wskazało 16% ankietowanych. Zaostrzenie konkurencji było głównie komentowane jako możliwość poprawy efektywności finansowej danej jednostki. Zastosowanie elastyczniejszej polityki cenowej, według ankietowanych, pozwala na wyjście z propozycją tańszych pożyczek i kredytów oraz zaproponowanie oferty z wyżej oprocentowanymi depozytami.

NAJWIĘKSZA FUZJA BANKÓW W POLSCE

W ostatnim czasie dokonała się największa w Polsce fuzja w całej historii sektora bankowego. UniCredito Italiano UCI, największy włoski bank, znajdujący się w dziesiątce największych instytucji bankowych w Europie, dokonał połączenia dwóch polskich banków. UCI jest w posiadaniu pakietu kontrolnego akcji banków PEKAO (52,93%

akcji) i BPH (71,03% akcji). Obie instytucje przyniosły w 2005 roku wysokie zyski netto: BPH 284,5 mln, a PKO 418,8 mln zł (2004 – 331,5 mln zł).

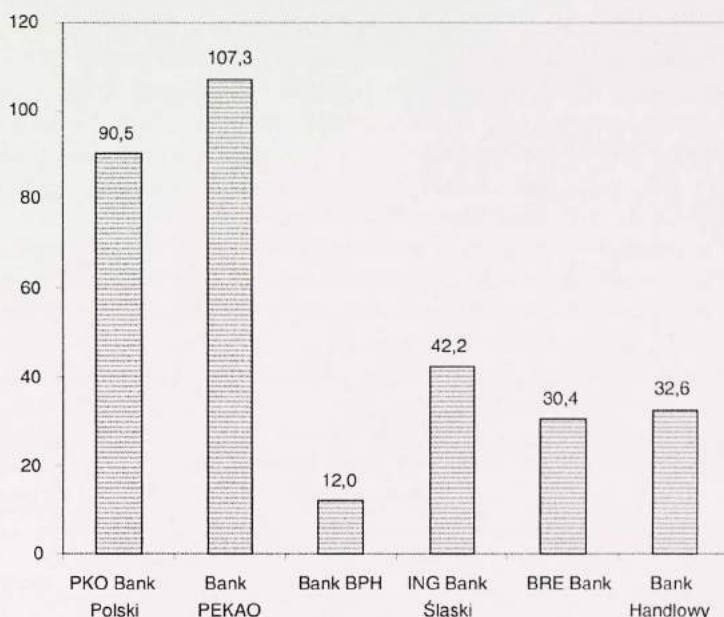
Na fuzji BPH z PEKAO więcej zyska ten drugi, który stanie się liderem na rynku. Bank BPH pozostanie jako marka na polskim rynku i stanie się niezależnym bankiem. UniCredito w ramach zawartego porozumienia sprzedaje jego 200 placówek (z 480 funkcjonujących obecnie) wraz z powiązаныmi usługami bankowymi niezależnemu podmiotowi. Do końca marca 2008 roku UniCredito zagwarantowało zaniechanie zwolnień w obu bankach. Sprzedaż podzielonego BPH będzie niezwykle trudnym technicznie procesem, w którym klient będzie miał możliwość wyboru, z którym bankiem chce nadal współpracować. W omawianej transakcji mają zmienić się także aktywa banku. Ich wartość ma spaść proporcjonalnie do liczby placówek, które pozostaną pod marką BPH. Na rysunku 4 przedstawiono wartości aktywów sześciu największych banków w Polsce, a na rysunku 5 prognozę wartości aktywów po fuzji PEKAO z BPH.

Rys. 4. Wartość aktywów 6 największych banków w Polsce (stan na 31 grudnia 2005 r. w mln zł)
Fig. 4. Value of asset the six biggest banks in Poland (state on 31 December 2005)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Aktywa i pasywa polskich banków” 03.2006 r.
Source: Own elaboration based on information from „Aktywa i pasywa polskich banków” 03.2006 r.

UniCredito wystawia na sprzedaż zarówno placówki, jak i markę banku. Zdobyte w ten sposób fundusze firma planuje nadal inwestować w centralnej i wschodniej Europie. Jak widać z powyższego wykresu, PEKAO znacznie umocni swoją pozycję na rynku polskim, stając się jednocześnie jego liderem, a BPH stanie się bankiem marginalnym, o wielkości zbliżonej do Kredyt Banku z udziałem w rynku około 4–5% [Parkiet 06.04.2006].

Rys. 5. Prognoza zmiany struktury aktywów banków po przejęciu części BPH przez PEKAO (w mld zł)

Fig. 5. The Forecast of changing the structure of assets banks after taken over part of BPH by PEKAO (in million PLN)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie prognozy Rzeczypospolitej 06.04.2006.
Source: Own elaboration based on forecast of Rzeczypospolita 06.04.2006.

Klienci Banku BPH, trzeciego co do wielkości gracza na polskim rynku, który prowadzi 1,33 mln kont osobistych i wydał ponad 400 tys. kart kredytowych, stali się łatwym celem. Konkurenci zastanawiają się, jak przejąć klientów BPH, gdyż podzielona jednostka zostanie wystawiona wkrótce na sprzedaż, a jej klienci rozgoryczeni i w poczuciu oszukania chętnie zmieniają markę banku na oferującą większą stabilizację i renomę.

Powstałe zamieszanie wywołało niepokój wśród klientów banku o ich dalszy los, co próbują wykorzystać konkurenci BPH, namawiając ich do zmiany banku. Gra o klientów warta jest zachodu, gdyż udział w niektórych istotnych segmentach rynku największej piątki jest wyraźnie większy niż wskaźnik obliczony na podstawie wielkości aktywów. Taka sytuacja zaistniała na rynku depozytowym. Obecnie w pięciu największych bankach ulokowanych jest 67% depozytów sektora niefinansowego, a po połączeniu PEKAO i BPH udział ten wzrośnie do 72% [Parkiet 09.01.2006]. Klienci banku PEKAO SA skorzystają na fuzji dzięki możliwości dostępu do większej liczby bankomatów i oddziałów swojego banku (tab. 1). Analitycy jednak nie spodziewają się obniżki cen świadczonych usług, gdyż oba banki nie należą do tanich.

UCI ma możliwość wyboru dogodnych dla siebie lokalizacji placówek, które zostaną w jej władaniu. Te placówki, które nie przynoszą większego zysku, zostaną włączone w poczet BPH. UCI ma zakończyć wszystkie procesy zawarte w porozumieniu z polskim

rządem w ciągu 30 miesięcy. Podział ten, aby mógł zostać w pełni przeprowadzony na podstawie opracowanego scenariusza, zakładającego sprzedaż 200 oddziałów i marki BPH, a następnie włączenie pozostałych oddziałów w struktury PEKAO, pociąga za sobą konieczność przygotowania zmian w prawie bankowym. Projekt zmian w prawie został oparty na kodeksie spółek handlowych [Przegląd Miesięczny Dom Inwestycyjny BRE Bank 09.05.2006]. Wniosek dotyczący zlej oraz grabieżczej polityki przejęcia i fuzji nasuwa się automatycznie. Jeden z liderów rynku bankowego liczącego się w grze o klientów zostanie zepchnięty do roli małego banku dla wybranej grupy klientów. Należy liczyć się również z tym, że klienci dużego do tej pory banku bezpowrotnie zrezygnują z jego usług i w konsekwencji doprowadzi to do marginalizacji, a nawet likwidacji marki BPH. Dla ponad miliona trzystu tysięcy klientów jest to poważny cios wymierzony w zaufanie do instytucji, która swoją siłę i pozycję buduje właśnie na nim.

Tabela 1. Podstawowe dane dotyczące trzech największych banków w Polsce na koniec 2005 r.
Table 1. The basic information about the three biggest banks in Poland at the end of 2005

Nazwa banku Bank's name	Liczba rachunków prowadzonych na koniec 2005 roku Number of accounts on the end of 2005	Liczba placówek Number of branches	Liczba bezpłatnych bankomatów Number of free cash machines
PKO BP	5 903 700	1 251	1 862
PEKAO SA	2 092 000	783	1 207 + 912 Euronetu
Bank BPH	1 331 000	473	732 + 912 Euronetu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.bankier.pl.
Source: Own elaboration based on data from www.bankier.pl.

Zwiększony stopień koncentracji wpływa na tworzenie się większych i coraz silniejszych banków, które pozwalają na zdrową konkurencję z bankami zagranicznymi. Konsolidacja sektora bankowego będzie stanowić szansę, a nie tylko zagrożenie. Polska wkracza dopiero na ścieżkę transformacji gospodarczej. Na skutek przejęć i połączeń realizowanych za granicą koncentracja własności inwestorów zagranicznych w polskich bankach już wywołała głębokie zmiany w strukturze zarówno rynkowej, jak i podmiotowej sektora bankowego. Kolejne fuzje i przejęcia będą w dalszym ciągu uzależnione od sytuacji na międzynarodowym rynku kapitałowym. Istotnym czynnikiem charakteryzującym dalsze transakcje będzie również aktywność inwestorów zagranicznych chętnych do ulokowania pieniędzy w naszym kraju. W nadchodzących latach dynamika procesów konsolidacyjnych na polskim rynku powinna wzrosnąć.

WNIOSKI

Banki kontrolowane przez zagranicznych inwestorów nie tylko dominują liczebnie, ale i ich pozycja ciągle staje się silniejsza. Polsko-włoska ugoda jest wielkim zwycięstwem UniCredito, która nie tylko wybierze dogodniejsze dla siebie placówki, ale i zarobi na sprzedaży marki BPH. Mimo sprzedaży blisko połowy placówek BPH, PEKAO SA

i tak wchłonie znacznie więcej niż połowę aktywów tego banku. Fuzja spowoduje zmianę na pozycji lidera. Dotychczasowy faworyt PKO BP spadnie na drugą pozycję.

Według danych NBP z czerwca 2005 roku, polski kapitał kontrolował 11 banków komercyjnych. Skarb Państwa kontroluje 4 banki, w tym bezpośrednio monitoruje PKO BP i Bank Gospodarstwa Krajowego oraz pośrednio kontroluje Bank Pocztowy SA i Bank Ochrony Środowiska SA. Polski kapitał nie ma już kontroli nad Bankiem Gospodarki Żywnościowej oraz Bankiem Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA.

Komitetu Nadzoru Bankowego Europejskiego Systemu Banków Centralnych do oceny koncentracji wykorzystał wskaźnik Hirschmana-Hirfindahla (HHI). Przeprowadzone w polskim sektorze badania wykazały, że stopień koncentracji jest relatywnie niski i systemowo bezpieczny. Dane te umacniają autorkę w przekonaniu, że procesy konsolidacyjne nie stworzą zagrożenia dla stabilności sektora bankowego i poziomu konkurencji na rynku usług bankowych. Można mieć jedynie zastrzeżenia co do sposobów przeprowadzenia takiej konsolidacji. Obserwując zachodzące procesy nieodparcie nasuwa się wniosek, że klient i odbiorca finalnych produktów bankowych zdaje się być pomijany przy podejmowaniu strategicznych decyzji. Przykład banku BPH na pewno potwierdzi wysunięty tu wniosek. Nietrudno przewidzieć również skutki takich procesów dla całego sektora. Instytucje opierające się na zaufaniu społecznym zaczną je stopniowo tracić, a w efekcie spowoduje to wypaczenie obrazu całego sektora.

PIŚMIENNICTWO

Parkiet. Będziemy bardziej skoncentrowani – Jak zmieni się polski rynek bankowy, jeśli dojdzie do fuzji Banku PEKAO i BPH. 01.2006.

Opracowanie NBP, 2005. Banki i kredyty.

Parkiet „Bank BPH ocalał” 06.04.2006.

Portal internetowy: www.bankier.pl

Rzeczpospolita „Powstaje największy bank w Polsce” 06.04.2006.

Zeszyt BRE Bank CASE nr 76/2005.

Przegląd Miesięczny Dom Inwestycyjny BRE Bank 09.05.2006.

OWNERSHIP TRANSFORMATIONS AND CONCENTRATION OF BANK SECTOR AS A THREAT OR A CHANCE OF POLISH BANKING DEVELOPMENT

Abstract. Polish Bank sector is not concentrated sufficiently and is relatively chaotic in comparison to the other European countries. Imprecise legal regulations cause that the whole market is subjected to the strong pressure from part of financial institutions which have their origins outside the country. Currently Polish banking is placed in the hands of foreign capitals up to considerable measure, but they the native authorities already lack control over one of the key pillars of economy. Here a good example is the Agreement which was signed between Polish government and Unicredito Italiano. This agreement is definitely more advantageous for Italian institution. On the other hand banks operating in Poland have small competitive power; this financial sector is relatively easy and receptive target for attacks. Proceeding is a chance for banking rather than a threat for Polish

economy and individual clients. The Mechanisms of free market act considerably better in case of competition among enterprises of similar value and the scale of their activity, than it is currently reminiscent of the biblical battle between David and Goliath. The study performs the analysis of the structure of Polish bank sector before and after the merger of one of the biggest bank on Polish market. It has also been carried out the analysis of ownership situation among bank subjects operating in Poland. One of the purposes of this study is systematize the knowledge on the subject of not very clear benefits from the concentration of bank sector and threats resulting.

Key words: concentration of bank sector, mergers of banks, ownership structure of bank

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 20.06.2006